

*Матієк Оксана Миколаївна, аспірант,  
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова*

**РОЛЬ МЕНТАЛЬНОЇ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ В ФОРМУВАННІ  
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ**

Сьогоднішня геополітична розірваність України в інтеграційному ракурсі безпосередньо пов'язана з її територіальним розташуванням на межі західної та східної цивілізацій. Саме цей фактор і став визначальним в ході історичного процесу і як наслідок – політичного розвитку.

На нашу думку, відповідь на запитання, чому економічний, політичний, соціокультурний розвиток держав світу відбувається по-різному, криється у відмінності ментальностей. Як відомо, ментальність лежить у площині ірраціонального. В даному контексті варто зазначити: науково доведено, що ірраціональні фактори мають набагато потужніший вплив на поведінку людей у порівнянні з раціональними. Отже, ментальність виступає одним із найвагоміших факторів, який визначає подальший розвиток нації та її місце серед цивілізованих держав світу.

Відсутність власної державності протягом тривалого часу спричиняла постійні проблемні зміни у відносинах між територіями, які нині входять до складу сучасної України, та державними утвореннями, з якими вони історично межували. Так, українські землі в різні часи входили до складу Польщі, Румунії, Росії, Австрії, Угорщини та інших держав. Не дивно, що така дійсність спричинила певний вплив на формування ментальності населення, яке мешкало на цих територіях, оскільки вони розвивалися в межах різних цивілізаційних систем.

І хоча ментальність є досить стійкою структурою, проте не позбавлена здатності до адаптації.

На думку І. Побочого, ментальність «має глибинно-стійкий характер. Перебуваючи в різноманітних умовах існування, людина пристосовується і змінює свої ціннісні орієнтації. Менталітет індивіда характеризує не тільки цю нескінченну варіативність людських ставлень, але дещо більш глибинне. Його можна визначити як таку стаціонарну духовну підвалину людини, яка в певній мірі дозволяє їй безмірно змінювати свої ціннісно-нормативні орієнтації, залишаючись при цьому одним і тим же. Менталітет відрізняється від свідомості, але через комплекс когнітивних та афективних структур включає її в свій склад. Він містить у собі елементи суспільної психології, історичну пам'ять, соціальні емоції, бажання, настрої, реакцію на зміну зовнішнього середовища, як природного, так і соціального» [4, с. 37]. Тому не дивно, що історичні обставини не сприяли культурно-політичній консолідації українців.

Коли Україна все ж таки прийшла до політичної зрілості, і в 1991 році була створена незалежна держава, будівництво політичної нації довелося розпочинати з вищеописаним історичним тягарем. Регулярна фрагментарність в питаннях державного будівництва та націєтворення спричинила тяжкі політичні наслідки у вигляді лімітрофного становища України в цивілізаційно-

ідентичному геопросторі. Проте, як слушно зазначив український дослідник Сергій Троян, «якщо народ «лімітроф» не укорінюється в структуру якоїсь регіональної цивілізації, то його самоствердження у формі незалежної держави залишається проблематичним [5]. Найбільш виразно фактор ментальної регіоналізації громадян України проявив себе в період цивілізаційно-інтеграційного вибору. Цілком закономірно, що за таких обставин зовнішньополітична ідентичність громадян нашої держави виявилася такою ж фрагментарною, як і ментальність.

У своїй статті «Криза політичної ідентичності в сучасній Україні: культурно-цивілізаційний фактор» дослідниця із Луганська Н. Пашина, спираючись не тільки на теорію, але, на жаль, і на практику, робить такі висновки: «Недостатньо виражена загальнонаціональна ідентичність загострює суперечності між ідентичностями та конфліктність політичного процесу, що, у свою чергу, підсилює фрагментацію суспільства, може спровокувати громадянське протистояння, аж до розколу держави. Події в Україні наприкінці 2013 – на початку 2014 р., ситуація з Кримським півостровом та хвилювання на Південному Сході продемонстрували відсутність консенсусу в українських громадян з багатьох важливих проблем суспільного розвитку, що дає змогу констатувати кризу політичної ідентичності в сучасній Україні» [3, с. 324-326].

Проте, хоча криза національної ідентичності стала, за висловом С. Хантінгтона, «глобальним феноменом» [6, с. 12-13], але летальною проблемою вона стала далеко не для всіх політичних націй, до числа яких, не можна віднести Україну.

Та чи обов'язково ментальна неоднорідність унеможливорює формування єдиновекторної зовнішньополітичної ідентичності громадян будь-якої держави?

Шукаючи відповідь на це запитання, насамперед варто визначити, наскільки сильну роль у формуванні зовнішньополітичної ідентичності відіграє ментальність.

На нашу думку, категорія «зовнішньополітичної ідентичності» складається з двох компонентів:

- ментальний (цей компонент виражає історико-культурну сутність етнічної сторони нації та її внутрішню спорідненість з іншими націями, чи наднаціональними утвореннями. Саме він має своїм підґрунтям глибинні архаїчні витоки, які формували етнічну психологію, свідомість і культуру протягом тисячоліть, сприймається як аксіома і потребує найбільше зусиль та часових ресурсів для трансформації);
- політико-правовий (відображає рівноправність держави у відносинах з іншими державами та наддержавними утвореннями і утворюється шляхом націєтворення, що включає передусім політизацію етнічності і формування політичної нації, а також міжнародного визнання держави та її суверенітету).

Відповідно, зовнішньополітичну ідентичність можна визначити як продукт глобалізації, що означає історично й культурно обґрунтовану ідентифікацію особи (нації) з іншим суб'єктом зовнішньополітичних відносин

(це може бути історична, вже не існуюча держава, як Радянський Союз; сучасна держава чи міждержавне об'єднання) на рівні ментально-духовної спорідненості, а також політичну індивідуальність та міжнародну суб'єктність на світовій політичній арені.

Таким чином можемо зробити висновок, що ментальний аспект відіграє, по-суті, ключову роль у формуванні зовнішньополітичних уподобань.

Але чи об'єднує громадян України єдиний менталітет?

Не вдаючись до застосування регіонального підходу, зазначимо: більшість науковців виділяють такі риси українського менталітету як кордоцентризм, пантеїзм, індивідуалізм, інтраверсизм, гостинність, толерантність тощо. Звичайно, ці характеристики є абсолютно унікальними і неспівставними з аналогічними характеристиками європейців, чи росіян, але це тема окремого дослідження.

Зазначимо тільки, що ментальність українців у найзагальнішому понятті є результатом інтеграції елементів орієнтально-екзекутивної культури Сходу й окцидентально-інтенціональної культури Заходу. Ці елементи переплелися між собою і з'єдналися з автентичною культурою українців, створивши неповторний сплав матеріального і духовного прояву.

Проте варто зазначити, що таке поєднання не завжди відбувалося органічно, і до цих пір орієнтальні та окцидентальні елементи української ментальності вступають в суперечки. Така ситуація стала можливою, оскільки історично так склалося, що деякі складові ментальності українцю були навязані ззовні. Ці процеси в науці прийнято характеризувати як неорганічні (аномія).

В історії України латентна аномія супроводжує три найбільші етапи життя суспільства. Відповідно формуються і три моделі аномічної гри:

- X-XIII століття – гра у візантизм: порізне засвоєння християнської обрядності поряд із збереженням базових цінностей язичництва;
- XIII-XIX століття – гра в окциденталізм. Оскільки Україна в цей час була поділена між іноземними державами, то модель цієї аномічної гри можна спостерігати на західних територіях. Тяжіння до Заходу спричиняло реакцію на насильницьке придушення національно-визвольного руху з боку Росії;
- XX століття – гра в «радянїзм», пов'язана знову ж таки, з мотиваціями біологічного виживання в комуністичному СРСР.

І всюди ми бачимо, що, імітуючи ту чи іншу традицію, український етнос майже завжди перебуває в точках зламу, оскільки весь час доводиться змінювати ціннісні системи і маневрувати [1, с. 214]. Це спричинило в українців явище «персоналістичної психоідентифікації» [2, с. 215], тобто кожен вималював для себе саме той тип українця, який він вважає правильним, забуваючи про єдність українства. Наслідок – криза зовнішньополітичної ідентичності, що гальмує розвиток держави в умовах глобалізації.

Поряд з неабияким впливом на ментальність українців географічного розташування нашої країни на межі західної та східної цивілізацій, не менш важливою характеристикою українського менталітету є така собі локальна

(внутрішня) регіоналізація, адже регіони України відрізняються один від одного не тільки історією, а й сучасним економічним, культурним, соціально-політичним становищем.

Виходячи з цього, І. Побочий у своїй статті «Менталітет українського суспільства: витоки та сучасний стан» справедливо зазначає, що було б недоречним вести мову про якийсь загальноукраїнський менталітет. На думку українського науковця, він розпадається на регіональні менталітети і на менталітети соціальних груп. І саме регіональні та стратифікаційні форми ментальності і визначають поведінку особистості, яка у своєму повсякденному житті спочатку сприймає себе як члена певної частини соціальної структури (верства, професійна спілка), потім – як мешканця конкретного регіону і тільки після цього – як представника українського народу.

«Можна констатувати, що загальноукраїнського менталітету як сталого явища в соціально-історичній реальності ще не існує. Він існує лише на сторінках наукових часописів і досліджень, у промовах державних діячів, і це, очевидно, теж крок до дефрагментації менталітету, до громадянської консолідації» [2, с. 40].

Виходячи з таких міркувань, логічно припустити, що в умовах поліетнічної України, в ментальності населення присутній надзвичайно сильний регіональний фактор, формування загальнодержавної зовнішньополітичної ідентичності є майже неможливим завданням.

Однак пряму залежність між ментальною розпорушеністю та нездатністю сформувати консенсусну зовнішньополітичну ідентичність спростовує досвід багатьох країн, адже в світі етнічно однорідних держав практично не залишилося. Та це не завадило багатьом із них зробити чіткий інтеграційний вибір.

Таким чином, можна зробити висновки про те, що успіх чи неспроможність у питанні формування зовнішньополітичної ідентичності громадян будь-якої країни залежить від розуміння політичними елітами взаємозалежності між ментальністю та консолідованою позицією щодо найважливіших зовнішньополітичних питань, зокрема інтеграційних. Від такого усвідомлення політичними антрепренерами залежить якість політики в даному контексті, і як наслідок – кінцевий результат.

### **Список використаних джерел**

1. Говорун Т. В. Соціалізація статі та сексуальності [Текст] / Т. В. Говорун. – Т. : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 240 с.
2. Добіжа В. В. Трансформація української політичної культури при переході від тоталітаризму до демократії / В. В. Добіжа // Трансформація політ. систем на постсоціалістичному просторі : Матеріали міжнародної наук.-теорет. конференції 8-9 лютого 2006 р. / Укл. О. Нестеренко / За ред. В. П. Бега. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006.
3. Пашина Н. П. Криза політичної ідентичності в сучасній Україні : культурно-цивілізаційний фактор / Н. П. Пашина // Вісник Національного

університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол. : А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2014. – № 4 (23). – 360 с.

4. Побочий І. А. Менталітет українського суспільства : витоки та сучасний стан // Политические реалии и перспективы Украины / І. А. Побочий // Вісник СевДТУ. Вип. 91 : Політологія : зб. наук. пр. — Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2008, - С.37-40

5. Троян С. Сучасна Україна: від локальної цивілізації до консолідації суспільства / С. Троян // 20 років незалежності України: здобутки, втрати і стратегії майбутнього : матеріали XI наук.-практ. конф. — К. : Нац. акад. упр., 2011. – 404 с.

6. Huntington S. Who are we? The Challenges to America's National Identity / S. Huntington. – N. Y. ; L. ; Toronto ; Sydney, 2004. – 635 p.

*Чубаєвський Віталій Іванович, здобувач,*

*Рівненський державний гуманітарний університет*

## **РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ**

Легітимність політичної влади є однією з ключових проблем суспільно-політичного життя країни, оскільки від рівня її підтримки населенням залежить не лише доля конкретних носіїв владних повноважень, а й майбутнє країни. Високий рівень громадської підтримки в умовах стабільності й суспільного спокою дозволяє владі зосередитися на вирішенні нагальних завдань, що постали перед суспільством і, навпаки, брак її підтримки ставить під загрозу існування режиму.

Проблема політичної легітимності набуває особливої ваги за демократії, оскільки, щоб бути стабільною, демократія має бути легітимною, яку визнає народ, вважаючи її за найкращу, найдоречнішу форму врядування. Ця легітимність, за словами Л. Даймонда, «вимагає глибокої моральної відданості та емоційної пов'язаності, але такі почуття розвіваються тільки часом і почасти як наслідок успішного функціонування демократії. Люди не цінуватимуть демократії, якщо вона не розв'язуватиме успішно соціально-економічних проблем і не досягне певного мінімального рівня порядку і справедливості [1, с. 93].

Питання легітимності набуло підвищеного значення в сучасному світі. У той час як згорталися ідеології й утопії, що могли своїм змістом надати обґрунтованості політичному ладові, цей останній змушений відтепер знаходити більше в собі самому ресурсів для виправдання свого існування. Так само, як і довіра між людьми, легітимність є «невидимим інститутом». Вона дає змогу міцно укріпитися відносинам між громадянами і тими, хто ними править. Якщо легітимність у найширшому значенні слова «простий регулятор примусу, то її демократичний варіант призначений для налагодження конструктивних